

*Бауман Юрій Анатолійович, кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник Інституту філософії НАН України,
Панібудьласка Андрій Володимирович, канд. історичних наук, доц.,
доцент кафедри політичних наук КНУБА*

ПОЛІТИКО-ЕЛЕКТОРАЛЬНІ НАСЛІДКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ФРАГМЕНТАЦІЇ ПРОСТОРУ ДЕЛІБЕРАТИВНОГО ДИСКУРСУ

Для теоретичної соціології та політології значною мірою актуальні висновки, що їх Е.Райнерт зробив щодо теорії економічної: одним із наслідків її розвитку у ХХ ст. «є втрата двох важливих вимірів: часу (історії) і простору (географії)»[4,с.72].

Як свідчить вивчення культурно-ідеологічних відмінностей між макрорегіонами, що ціннісно фрагментують простір її деліберативного дискурсу і, отже, її політичний спектр, політико-електоральна географія є втіленою історією. Це не є українською специфікою: згадаймо європейські держави, приміром, Німеччину, Велику Британію, Іспанію тощо. Приміром, Р. Патнам дослідив і довів вплив історії та культурних особливостей на регіональну фрагментацію простору політико-ідеологічного дискурсу Італії і глибокі регіональні суспільні розколи на цій основі. Котрі, у свою чергу, спричинюють якісну різницю між регіонами Італії не лише у ефективності роботи суспільно-політичних інституцій, але і в укоріненості демократії [3, с.106-185].

Сучасна Україна, з її значними відмінностями між культурно-ідеологічними макрорегіонами, як ми пробували довести у виступі на тогорічній, четвертій конференції з регіональної політики [9], є чудовим полем дослідження динаміки суспільно-політичного просторово-часового, говорячи словами фізики, континууму. Результати подій і виборів 2014 р., підтвержені результатами опитувань, засвідчили, що фронт трансформаційного розширення західної цивілізації уже не ділить Україну майже навпіл, як у 2001-2012 рр., а сягнув майже впритул до її південно-східних кордонів. Порівняльний розгляд

світосприйняття, ціннісного поля, ставлення до влади, геополітичних орієнтацій опитаних показав, що: 1) країна пережила тектонічну зміну геополітичних орієнтацій на користь вестернізації, головне питання попередньої епохи – «Захід чи Росія?» - у загальноукраїнському масштабі вирішене, а сама епоха завершилася; 2) сам фронт трансформації можна коректно ототожнити із міжцивілізаційним розломом С.Гантінгтона, по різні боки якого здаються самоочевидними і легко засвоюються геть різні цінності та ідеологеми; а протистояння на Донбасі в такому разі виступає як типова «війна розломів» [5, с.91-112, 495-514, 432-471]; 3) поділ України на чотири макрорегіони – розміром у середню європейську країну кожен (крім Донбасу, звісно) – зберігається, але питома вага регіонів змінилася через окупацію, а самі регіони диференціювалися [9]. (див. наведену нижче карту політичного макрорайонування України).

Центр «Імідж-контроль» у грудні 2018 р. провів ще одне велике дослідження (12,5 тис. опитаних) з гарною наповнюваністю та репрезентативністю не лише для всієї України (похибка менше 1%), але і для її макрорегіонів (похибка не більше 1,5-3,1%).[9] Його матеріали та просторовий вимір результатів трьох загальнонаціональних виборів 2019 року дозволили поглибити уявлення про політико-електоральні наслідки фрагментації простору деліберативного дискурсу. Обсяг виступу дозволяє привести лише декілька ілюстрацій. Приміром, приведена вище карта політичного районування України дозволяє краще зрозуміти розташовану поряд карту результатів партії «Слуга

**Політичне районування України
2018 рік**

народу» на виборах до ВР (за округами; усі електоральні карти підготував К.Малеев), котрі є найвищими у помірних підзонах існуючих макрозон: відносно помірно-проєвропейський та помірно-демократичний (на відміну від радикально-проєвропейського) пояс

макрозони Захід (Закарпатська та Чернівецька області) та макрону Центр-Північ (Кіровоградська, Полтавська, Сумська області), що наближаються за ідеологічно-світоглядними та геополітичними параметрами до відносно проєвропейської (на відміну від відносно

антизахідної) підзони у макрозоні Південь-Схід (Дніпропетровська, Херсонська, Миколаївська області).

До президентських виборів території макрорегіональної зони Південь-Схід (як, втім, і Донбасу) відрізнялися підвищеною навіть на тлі надвисоких на грудень 2018 р. загальноукраїнських показників тривожністю, непевністю, протестністю, неприйняттям влади і самої держави, з іншого боку – дещо меншою громадянською активністю і дещо більшою схильністю до поступок Росії заради миру. До того ж ці території є дещо біднішими: якщо по Україні в цілому у матеріально-фінансовому плані впевнено почувалися 3% опитаних, скоріше впевнено 22% (очевидно, це питома вага нашого середнього класу), досить непевнено 53% (це, вочевидь, наші бідні), а зовсім непевнено, бо не знають, як завтра зводитимуть кінці з кінцями - 22%! (ця і інші загрозливі цифри підтверджуються низкою досліджень), то для Півдня-Сходу ці показники ще гірші: 2%, 19%, 56%, 23% відповідно.

У грудні 2018 р. 22% опитаних макрозони Південь-Схід хотіли б розвивати відносини і торгівлю з Росією (проти 6% на Заході та 15% у Центрі-Півночі), 43% хотіли б залишити їх на мінімально-можливому рівні (проти 25 і 36%), а розірвати будь-які стосунки з Росією тут вважали за потрібне 19% (проти 52% та 29% у двох інших макрозонах). Досягнення миру на Донбасі через військову перемогу обстоювали на Півдні-Сході 22% (на Заході – 49%, у Центрі-Півночі 34%), мир через поступки Росії на її умовах – 27% (на Заході – 6%, у Центрі-Півночі 15%, на самому некупованому Донбасі – 30%), мир через ізоляцію окупованих територій та їхнє відділення – 30% (проти 23-25% у решті макрозон). Протестність на Півдні-Сході перед виборами була значно вищою: повну революційну зміну влади обстоював 31% опитаних, докорінні зміни внаслідок швидких і рішучих дій – ще 43%. Для порівняння: на Заході та у Центрі-Півночі революційної зміни влади бажали по 18-19%, докорінних швидких змін – 38-40% (що теж екстремально високо). А от схильність до громадянської активності – нижчою: на Півдні-Сході хотіли брати участь у обговоренні суспільних питань і роботі ГО лише 27% (на Заході – 34%, у Центрі-Півночі 38%).

Ціннісно-ідеологічна неоднорідність простору дискурсу є проявом глибинних соціально-ціннісних неоднорідностей, які прийнято називати суспільними розколами. Усвідомлення, теоретичне виправдання та обґрунтування, надання статусу цінностей позиціям протидіючих сторін суспільних розколів – це ідеологія. В цьому сенсі будь-які партія і політик, що демонструють стійкі та/чи значні успіхи на виборах – ідеологічні. Ідеологічні розколи суспільства в межах виборчих систем формують так звані політичні (електоральні, ідеологічно-електоральні)

ніші, освоєння котрих робить партії справжніми партіями і гравцями на суспільно-політичному рівні. [1, с. 20, 19]

Сама можливість демократії, отже, і скільки-небудь раціонального та плідного деліберативного суспільного діалогу, «якість демократії» у складних, неоднорідних суспільствах є предметом дискусії, котра точиться навколо теорії соціальних розколів років сорок і пов'язана, насамперед, з іменем американського автора А.Лейпхарта. [2] Слід зазначити, що, згідно з теорією соціальних розколів (cleavage), далеко не кожна відмінність, навіть суттєва, є розколом. Та й самі розколи бувають як безпечні для соціальної інтеграції країни та можливості раціонального діалогу «поперечні» (коли розмежування в певній площині не корелюється з відносинами в інших сферах життя, і ми спостерігаємо розбіжності в одних питаннях і єдність з інших), так і небезпечні «кумулятивні» (коли розбіжність щодо одного засвідчує і конфлікт з низки інших питань, накладаючись на етнічні, релігійні, соціально-економічні або регіональні відмінності). В останньому випадку може йтися про глибинну ціннісно-цивілізаційну несумісність. Партійна структура, згідно з теорією норвезького вченого С.Роккана та американського вченого С.Ліпсета, породжується суспільними розбіжностями за формулою $N=I+1$ (де N – кількість ефективних партій, а I – кількість об'єктивно представлених у суспільстві суттєвих розколів).[6] Інша справа, що спроби цих вчених та їхніх послідовників скласти вичерпний список «партійнотворних» суспільних розколів є виразно наївно-емпіричним і тому помилковим підходом.

Користуючись наведеною формулою, нескладно підрахувати кількість дійсних розколів, які визначають справжній ідеологічний портрет суспільства, за кількістю парламентських партій. Як справедливо констатує К.Малеєв, їх кількість в Україні протягом 2002-2014 (можна долати, до 2019) років було на диво стабільною і дорівнювала 5-6. Отже, виходимо на 4-5 суттєвих суспільних розколів. К.Малеєв аналізує їх на емпіричному політичному та соціологічному матеріалі [1, с.22-33], нам же цікаве їхнє регіональне відображення.

Обсяг тез не дозволяє вичерпно проаналізувати регіональний вимір розломів, що їх проявили вибори 2019 р.; з їх електоральною географією можна ознайомитися тут: [8], ми ж наведемо ще три мапи і діаграму (авторства К.Малеєва) щодо результатів виборів: для Європейської Солідарності, Опозиційної платформи «За життя», та узагальнюючу, де синім виділені округи з сумарною перевагою ОПЗаЖ, ОБ та Партії Шарія, червоним – з сумарною перевагою «Батьківщини», «ЄС», «Голосу», «Громадянської позиції» та решти партій Правобережжя, зеленим – з перевагою «Слуги народу».

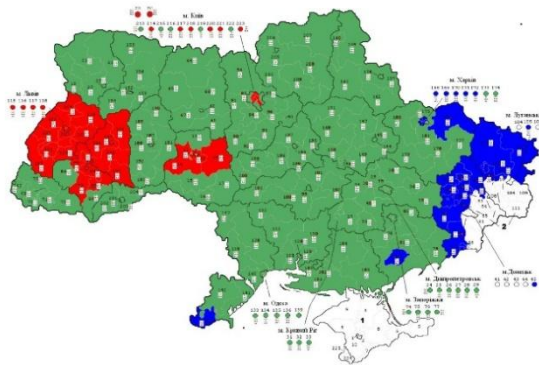
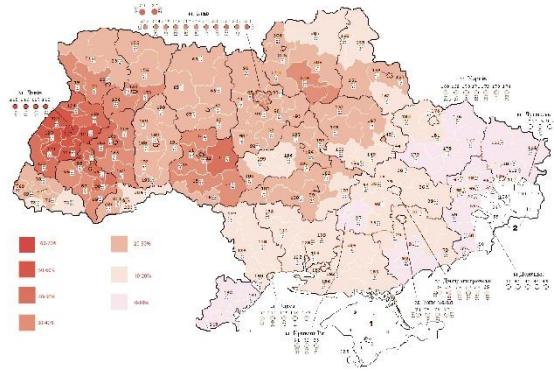
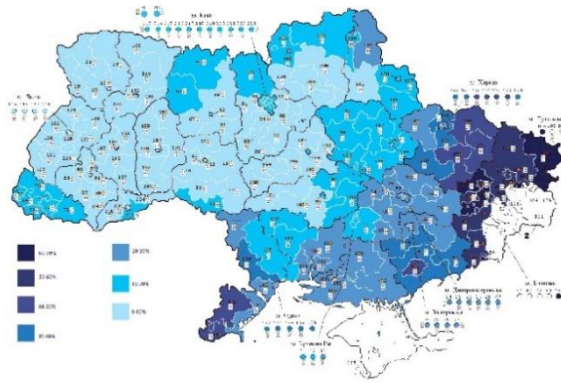
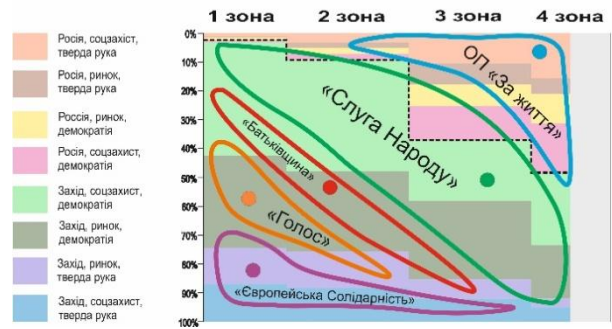

Схема електоральних ніш за підсумками парламентських виборів 2019

Друга та третя карти демонструють регіональне втілення ідеологічного розлому за віссю орієнтацій «Росія-Захід» (розлом Гантінгтона), що і тепер відділяє орієнтації 1/6 громадян України від решти 5/6. Перша і третя карти демонструють, на думку Д.Фіщенка, альтернативність етнічної та політичної націй. Третя мапа, як і наведена раніше мапа електоральних результатів СН, демонструє альтернативність старої та нової еліт, а також факт того, що макрозона Південь-Схід отримала, нарешті, політичне представництво.

Остання діаграма ілюструє ідеологічне позиціонування партій-переможців виборів до ВР 2019 р. у тривимірному, тобто заданому трьома бінарними осями (Європа-Росія, Демократія-Авторитаризм, Ринок-Соцзахист) засадничих світоглядних координат восьми сегментному ідеологічному просторі, що його запропонував на початку тисячоліття соціолог Ю.Задирака. Ідеологічний простір калібровано за регіональними макрозонами, розмір макрозон та ідеологічних кластерів відповідає їх питомій вазі в електораті, «розлом Гантінгтона» позначено пунктиром.

Список використаних джерел та літератури:

1. Малесєв К. Аналіз ідеологічних та інституціональних динамік у розвитку політичної системи сучасної України//Громадянська освіта: від теорії до практики. – К.:Стилос, 2017. – С. 15-48

2. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы//Полис. – М., 1992. - №1-2 – С.217-225.

3. Патнам Роберт Д., Леонарді Роберто, Йанетті Рафаелла. – Творення демократії: традиції громадянської активності в сучасній Італії. – К.; Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 302 с.

4. Райнерт Ерік С. Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними. – К.:Темпора, 2015. – 444 с.

5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.:ООО «Изд-во АКТ», 2003. – 603 с.

6. Шаповаленко М. Соціально-політичний розкол як чинник демократичного транзиту в Україні//Агора. Україна – 15 років незалежності. – Вип..2 – К., 2005. – С.58-63; Фісун О., Мосенцева Т. Проблемні виміри української партійної системи// Агора. Україна – 15 років незалежності...- С.64-70; Сейле Д.-Л. Применимы ли размежевания Роккана к Центральной Европе? (Реферат) // Политическая наука. – 2004. - №4. – С. 56-63.

7. Архів дослідницького центру «Імідж-контроль». – Матеріали досліджень за ІV квартал 2018 р. – Результати всеукраїнського соціологічного опитування 27 листопада – 16 грудня 2018 р. – 12 519 респондентів.

8. Мапи результатів виборів 2019 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elections.dekoder.org/ukraine/ua>.

9. Бауман Ю., Панібудьласка А. Культурно-ідеологічне макрозонування України як чинник регіональної політики//Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика [Зб. наук.праць]. Вип. ІV. Мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 листопада 2018 р.). – Київ-Тернопіль: Бескиди, 2018. – В 2-х ч. – Ч.1. – с.71-77.

***Воротіна Наталія Вікторівна**, кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України*

БЮДЖЕТИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Бюджетна система є дуже важливим елементом фінансової системи держави. Якщо вона функціонує надійно та безперебійно, це призводить до успішних результатів як в економічній, так і у соціальній сферах. Тому нагальною необхідністю для кожної держави є розробка